భారతదేశ చరిత్ర

శివాజీ

మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్రలో ప్రముఖ స్థానాన్ని అలంకరించిన కొద్దిమంది వ్యక్తుల్లో శివాజీ ఒకరు. ఇతడు కొత్త మరాఠా రాజ్యం 'స్వరాజ్యం' స్థాపనకు కారకుడు. శివాజీ జున్నార్ సమీపంలోని శివనేర్ దుర్గంలో 1627లో జన్మించాడు. షాజీభోంస్లే, జిజాబాయి ఇతడి తల్లిదండ్రులు. తల్లి వైపు నుంచి యాదవ వంశానికి, తండ్రి వైపు నుంచి మేవాడ్‌ను పాలించిన శిషోదయ వంశానికి చెందినవాడు.

షాజీభోంస్లే అహ్మద్‌నగర్‌ను పాలించిన నిజాంషాహీ పాలకుడి వద్ద సైన్యాధ్యక్షుడిగా పనిచేశాడు. మొగలులు అహ్మద్‌నగర్‌ను ఆక్రమించిన తర్వాత షాజీ బీజాపూర్ రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఈ కాలంలో షాజీ తన మొదటి భార్య జిజాబాయిని, కొడుకు శివాజీని నిర్లక్ష్యం చేశాడు. కర్ణాటక ప్రాంతంలో ఒక జాగీరును ఏర్పాటుచేశాడు. శివాజీ, అతడి తల్లి పూనా జాగీర్‌లో ఉండేవారు.

★ జిజాబాయి అసామాన్యమైన తెలివితేటలున్న మహిళ. ఆమె శివాజీకి భారతం, రామాయణాల్లోని వీరోచిత గాథలను వర్ణిస్తూ, హిందూ మతానికి జరిగిన నష్టాన్ని వివరించేది. ఈ విధంగా తల్లి ద్వారా, సమకాలీన మతబోధకుల ద్వారా ప్రభావితమైన శివాజీ హిందూ మత రక్షణ కోసం దీక్ష వహించాడు.

★ శివాజీ చిన్నతనం నుంచే గొప్ప ధైర్యసాహసాలు కలిగి ఉండేవాడు. జిజాబాయితోపాటు పూనా జాగీరు పాలకుడు దాదాజీ కొండ దేవ్ శివాజీ బాల్య జీవితంలో కీలకపాత్ర పోషించాడు. ఇతడు శివాజీకి పరిపాలన, యుద్ధ విద్యల్లో శిక్షణ ఇచ్చాడు.

★ శివాజీ తన మతగురువైన సమర్థ రామదాసు నుంచి స్ఫూర్తి పొందాడు. ఇతడు 'కన్నతల్లి, జన్మభూమి స్వర్గం కంటే గొప్పవ'ని శివాజీకి బోధించాడు.

★ శివాజీ మావళీల సహాయంతో ఒక శక్తిమంతమైన సంచార సైన్యాన్ని రూపొందించాడు. దక్కన్ సుల్తానుల బలహీనత, ఉత్తర భారతదేశంలో మొగలుల నిరంతర దండయాత్రలు శివాజీ తన బలాన్ని పెంచుకోవడానికి అవకాశం కల్పించాయి.

★ పూనా దగ్గరలోని తోరణ, కొండనే, రాయగఢ్ గిరి దుర్గాలను శివాజీ ఆక్రమించుకున్నాడు. దాదాజీ కొండదేవ్ మరణం తర్వాత శివాజీ పూనా జాగీరుకు యజమాని అయ్యాడు. జావళి కోట ఆక్రమణతో 1646 లో శివాజీ తన నిజమైన దండయాత్రల పర్వాన్ని ప్రారంభించాడు.

★ జావళి కోట లోపల దాచిన నిధులను స్వాధీనం చేసుకోవడం ద్వారా శివాజీ ఆర్థిక పరిస్థితి మెరుగుపడింది. ఈ సందర్భంగా శివాజీ మావళీ పదాతిదళ బలాన్ని పెంచి, బీజాపూర్ రాజ్యంలో అంతర్భాగంగా ఉన్న పూనా పరిసర ప్రాంతాల్లోని అనేక గిరి దుర్గాలను ఆక్రమించాడు. దీంతో బీజాపూర్ సుల్తాన్ శివాజీ దూకుడుకు కళ్లెం వేయాలని నిర్ణయించాడు. తన కొలువులో పనిచేస్తున్న శివాజీ తండ్రి షాజీని అరెస్టు చేసి, నిర్బంధించాడు.

★ దీనికి ప్రతిగా శివాజీ దక్కన్‌లో మొగల్ వైస్రాయి అయిన మురాద్‌ని కలిసి మొగల్ సర్వీసులో చేరడానికి తన సంసిద్ధతను వ్యక్తం చేశాడు. దీన్ని గమనించిన బీజాపూర్ సుల్తాన్ శివాజీ తండ్రిని నిర్బంధం నుంచి విడిపించాడు.

★ 1649 నుంచి 1655 వరకు ఆరు సంవత్సరాలపాటు శివాజీ ఎలాంటి ఆక్రమణలకు పాల్పడలేదు. ఈ కాలంలో శివాజీ తన పరిపాలనను, సైన్యాన్ని పునర్‌వ్యవస్థీకరించడం ద్వారా తన అధికారాన్ని సుస్థిరం చేసుకున్నాడు. 1655 తర్వాత మళ్లీ బీజాపూర్ రాజ్యంపై దండయాత్రలు ప్రారంభించాడు. దీన్ని సహించలేని బీజాపూర్ సుల్తాన్ శివాజీని కట్టడి చేయాలని నిర్ణయించుకున్నాడు. అఫ్జల్ ఖాన్ అనే సేనాని ఆధ్వర్యంలో పెద్దసంఖ్యలో సైన్యాన్ని పంపి శివాజీని సజీవంగా కానీ, శవంగా కానీ తీసుకురమ్మన్నాడు.

★ అఫ్జల్ ఖాన్ శివాజీని నేరుగా కలవడానికి ఆహ్వానం పంపాడు. తద్వారా బీజాపూర్ సుల్తాన్ శివాజీకి క్షమాభిక్ష ప్రసాదించేలా చేస్తానని ప్రమాణం చేశాడు. దీనిలో ఏదో కుట్ర ఉందని భావించిన శివాజీ ముందు జాగ్రత్తతో వ్యవహరించి, అఫ్జల్ ఖాన్‌ను సంహరించాడు. ఈ విజయంతో ఉత్తేజం పొందిన శివాజీ, అతడి మావళీ సైనికులు శక్తిమంతమైన పన్హాలా కోట, దక్షిణ కొంకణ్, కొల్హాపూర్‌లను ఆక్రమించారు. దీంతో శివాజీ మరాఠా ప్రజల దృష్టిలో నిజమైన నాయకుడయ్యాడు.

★ శివాజీ సైన్యంలో చేరడానికి వివిధ ప్రాంతాల నుంచి ప్రజలు ముందుకు వచ్చారు. బీజాపూర్ సుల్తాన్ సైన్యంలో పనిచేస్తున్న అఫ్గన్‌లు సైతం శివాజీ వైపు చేరారు. బీజాపూర్ సుల్తాన్ శివాజీని అడ్డుకోవడానికి మూడుసార్లు విఫలయత్నం చేశాడు. చివరికి శివాజీతో సంధి కుదుర్చుకుని అతడు ఆక్రమించిన భూభాగాలకు పాలకుడిగా అతడిని గుర్తించాడు.

మొగలులతో వైరం..

శివాజీ భూభాగాలపై దాడి చేయమని దక్కన్‌లోని మొగల్ వైస్రాయ్ షయిస్తఖాన్‌ను ఔరంగజేబ్ ఆదేశించాడు. ఈ విషయంలో షయిస్తఖాన్‌కు తోడ్పడమని బీజాపూర్ సుల్తాన్‌ను కోరాడు. బీజాపూర్, మొగల్ సైన్యాలు కలిసి పన్హాలాపై దాడిచేసి ఆక్రమించుకున్నాయి. ఈ దశలో శివాజీ బీజాపూర్ సుల్తాన్‌తో ఒక అవగాహనకు రావడంతో అతడి దండయాత్రపై పెద్దగా శ్రద్ధ చూపలేదు. అయినా శివాజీకి ఎదురుదెబ్బలు తప్పలేదు.

R-30-03-16

- ★ పూనా మొగలుల వశమైంది. తర్వాత శివాజీకి చెందిన కొంకణ్ ప్రాంతాన్ని మొగలులు ఆక్రమించారు. ఈ దశలో శివాజీ ధైర్యంగా అర్ధరాత్రి షయిస్తఖాన్ విడిదిపై మెరుపుదాడి చేశాడు. ఈ దాడిలో బొటనవేలు పోగొట్టుకున్న షయిస్తఖాన్ ప్రాణాలతో బయటపడ్డాడు. అతడి కుమారుడు దాడిలో మరణించాడు. ఈ దాడితో శివాజీ ప్రతిష్ఠ బాగా పెరిగింది.
- ★ తర్వాత శివాజీ పశ్చిమ తీరంలో సంపన్నమైన సూరత్ ఓడరేవుపై దాడిచేసి విలువైన ఆస్తిని కొల్లగొట్టాడు. స్థానిక ఆంగ్లేయ, డచ్ స్థావరాలు శివాజీ దండయాత్రను విజయవంతంగా ఎదుర్కొన్నారు.

పురంధర్ సంధి

ఔరంగజేబ్ దక్కన్ వైస్రాయ్‌గా ఉన్న షయిస్తఖాన్‌ను బెంగాల్ వైస్రాయ్‌గా పంపాడు. అంబర్‌కు చెందిన రాజా జైసింగ్‌ను శివాజీని నియంత్రించేందుకు నియమించాడు. జైసింగ్ తన తెలివితేటలతో శివాజీ రాజ్యంపై అన్నివైపుల నుంచి శత్రువులు దాడి చేసేలా ఏర్పాట్లు చేశాడు. పురందర్ కోటను ముట్టడించాడు. మొగలులు శివాజీ రాజధాని రాయగఢ్‌ను దిగ్బంధం చేశారు. గత్యంతరం లేక శివాజీ 1665 లో జైసింగ్‌తో పురందర్ సంధిని కుదుర్చుకున్నాడు.

సంధి షరతులు

- ★ శివాజీ తన అధీనంలోని 35 కోటల్లో 23 కోటలతోపాటు వాటి పరిసర ప్రాంతాల్లో సంవత్సరానికి 4 లక్షల హన్నుల ఆదాయం వచ్చే భూభాగాన్ని మొగలులకు ఇవ్వడానికి అంగీకరించాడు.
- ★ దీనికి బదులు సంవత్సరానికి 4 లక్షల హన్నుల ఆదాయం వచ్చే బీజాపూర్ - కొంకణ్ ప్రాంతంలోని భూభాగాన్ని, బాలాఘాట్ ప్రాంతంలో సంవత్సరానికి 4 లక్షల హన్నుల ఆదాయం వచ్చే భూభాగాన్ని మొగలులు శివాజీకి ఇచ్చారు. దాని కోసం శివాజీ కంతులవారీగా 40 లక్షల హన్నులు మొగలులకు చెల్లించాలి.
- ★ శివాజీ కుమారుడు శంభాజీ ఔరంగజేబ్ కొలువులో మున్సబుదారుగా చేరడానికి అంగీకారం కుదిరింది.
- ★ ఈ సంధి షరతుల్లో అంతర్భాగంగా శివాజీ మొగల్ దర్బారును సందర్శించడానికి అంగీకరించాడు. మొగల్ దర్బారులో ఏవిధమైన అగౌరవం జరగకుండా చూస్తానని, ఔరంగజేబ్‌కి సిఫారసు చేసి, దక్కన్ వైస్రాయ్‌గా నియమించేలా చూస్తానని రాజా జైసింగ్ శివాజీకి హామీ ఇచ్చాడు. శివాజీ ఔరంగజేబ్ దర్బార్ వైభవాన్ని, మొగలుల బలాబలాలను స్వయంగా చూడాలని భావించి ఈ షరతుకు ఒప్పుకున్నాడని ప్రొఫెసర్ సర్దేశాయ్ పేర్కొన్నారు.
- ★ శివాజీ తన కుమారుడు శంభాజీతోపాటు 1666 మే 9 న మొగల్ దర్బారును సందర్శించాడు. అయితే దర్బార్‌లో చక్రవర్తి శివాజీకి తగిన గౌరవం ఇవ్వలేదు. దీంతో ఆగ్రహానికి గురైన శివాజీ చక్రవర్తిని దూషించాడు. ఔరంగజేబ్ శివాజీని అరెస్టు చేయించి, ఆగ్రా కోటలో నిర్బంధించాడు. తగిన సలహా కోసం రాజా జైసింగ్‌కు లేఖ రాశాడు. దీనిపై ఒక నిర్ణయం తీసుకునేలోపే శివాజీ నిర్బంధం నుంచి తప్పించుకున్నాడు.

శివాజీ పట్టాభిషేకం..

- ★ శివాజీ 1666 నుంచి 1669 మధ్య మూడేళ్లపాటు ఎలాంటి కార్యక్రమాలు చేపట్టలేదు. తర్వాత మొగలులతో వైరాన్ని పునరుద్ధరించి సూరత్‌పై రెండోసారి దాడిచేసి 66 లక్షల రూపాయల విలువైన సంపదను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. పురందర్ సంధి షరతుల ప్రకారం మొగలులకు ఇచ్చిన 23 కోటలను వారి నుంచి తిరిగి ఆక్రమించుకున్నాడు.
- ★ మొగల్ సామ్రాజ్యంలోని వాయవ్య సరిహద్దు రాష్ట్రంలో అఫ్గన్‌లు జరిపిన తిరుగుబాటు శివాజీ స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి బాగా దోహదపడింది. దక్కన్‌లోని మొగల్ సైన్యంలోని కొంతభాగాన్ని వాయవ్య సరిహద్దు రాష్ట్రానికి తరలించారు. దీంతో శివాజీ బీరార్, ఖాందేష్‌లను మొగలుల నుంచి, పన్హాలా, సతారాలను బీజాపూర్ సుల్తాన్ నుంచి తిరిగి స్వాధీనం చేసుకున్నాడు.
- ★ 1674 జూన్ 16 న రాయగఢ్ దుర్గంలో శివాజీ పట్టాభిషేక మహోత్సవం ఎంతో వైభవంగా జరిగింది. ఈ సందర్భంగా శివాజీ ఛత్రపతి బిరుదును స్వీకరించాడు. ప్రముఖ విద్వాంసుడు, కాశీ పండితుడైన గార్గభట్టు అధ్యక్షతన ఎనిమిది మంది పురోహితుల సమక్షంలో ఈ పట్టాభిషేకం జరిగింది. శివాజీ తన స్థానాన్ని బలోపేతం చేసుకోవడానికి ఇతర మరాఠా సర్దారులతో వివాహ సంబంధాలను ఏర్పరచుకున్నాడు.

దక్షిణదేశ దండయాత్రలు

మొగలులు వాయవ్య భాగంలో తిరుగుబాట్లతో సతమతమవడం శివాజీకి కలిసొచ్చింది. శివాజీ గోల్కొండ సుల్తాన్ అబ్దుల్ హసన్ సహాయంతో బీజాపూర్, కర్ణాటకలపై దండయాత్ర చేశాడు. కర్ణాటకలో లభించే ఆదాయాన్ని రెండు రాజ్యాలు పంచుకునే నిబం

ధన ప్రకారం అబ్దుల్ హసన్ శివాజీకి సైనిక సహకారం అందించాడు. అనంతరం శివాజీ తన సోదరుడు వెంకోజీ ఆధీనంలోని జింజీ, వెల్లూరులను ఆక్రమించాడు.

ఈ దండయాత్రలో స్వాధీనం చేసుకున్న సంపదను పంచుకునే విషయంలో శివాజీకి, గోల్కొండ సుల్తాన్‌కి మధ్య విభేదాలు తలెత్తాయి. శివాజీ 1680 లో మరణించాడు. శివాజీ రాజ్యం పశ్చిమతీరంలో కల్యాణ్ నుంచి గోవా వరకు విస్తరించింది. దక్షిణాన బెల్గాం నుంచి తుంగభద్రా నదీతీరం వరకు, మద్రాసు రాష్ట్రంలోని వెల్లూరు, జింజీ వరకు విస్తరించింది.

నమూనా ప్రశ్నలు

1. శివాజీ ఎవరిని తన గురువుగా పరిగణించాడు?

ఎ) దాదాజీ కొండదేవ్ బి) సమర్థ రామదాసు సి) తుకారాం డి) ఏకనాథ్

2. గొరిల్లా యుద్ధ విధానాన్ని మరాఠాలు ఎవరి నుంచి గ్రహించారు?

ఎ) మీర్‌జుమ్లా బి) మాలిక్ అంబర్ సి) మాలిక్ కపూర్ డి) మీర్జాఫర్

3. కిందివారిలో శివాజీపై ఎక్కువ ప్రభావం చూపిన వ్యక్తి ఎవరు?

ఎ) షాజీభోన్‌స్లే బి) జిజాబాయి సి) దాదాజీ కొండదేవ్ డి) జాదవరావ్

4. 1674 లో శివాజీ పట్టాభిషేకం ఎక్కడ జరిగింది?

ఎ) రాయగఢ్ బి) పురంధర్ సి) ప్రతాపగఢ్ డి) సూరత్

5. శివాజీని సంహరించడానికి బీజపూర్ సుల్తాన్ పంపిన సైన్యాధికారి?

ఎ) ఖఫీఖాన్ బి) అఫ్జల్‌ఖాన్

సి) షయిస్తఖాన్ డి) సమీర్‌ఖాన్

6. శివాజీ పూనాను ఏ సంవత్సరంలో ఆక్రమించాడు?

ఎ) 1660 బి) 1662 సి) 1664 డి) 1666

7. శివాజీ మొదటిసారి సూరత్‌పై దాడి సమయంలో మొగల్ ఫౌజ్‌దార్?

ఎ) ఇనాయత్‌ఖాన్ బి) షయిస్తఖాన్

సి) హుసేన్‌ఖాన్ డి) జమీల్‌ఖాన్

8. శివాజీని ఓడించిన మొగల్ సైన్యాధికారి?

ఎ) రాజా మాన్‌సింగ్ బి) రాజా జైసింగ్

సి) రాజా భగవాన్‌సింగ్ డి) రాజా కున్వర్‌సింగ్

9. శివాజీ ఆగ్రాను సందర్శించిన సంవత్సరం?

ఎ) 1660 బి) 1662 సి) 1664 డి) 1666

10. ఔరంగజేబ్ కాలంలో బెనారస్‌లో ధ్వంసమైన ప్రసిద్ధ దేవాలయం?

ఎ) విశ్వేశ్వర్ బి) శ్రీకృష్ణ సి) విష్ణు డి) దుర్గ

జవాబులు

1-బి; 2-బి; 3-బి; 4-ఎ; 5-బి; 6-ఎ; 7-ఎ; 8-బి; 9-డి; 10-ఎ.

- భాస్కర్ వేడియం